

P r i k a z i i o s v r t i

ČOVJEK OD SAMOG POČETKA

Tonći Matulić, *Pobačaj. Drama savjesti*, FTI, Zagreb 1997.

Jedno je od stalnih naučavanja Katoličke crkve to da je čovjek "slika Božja". Božja je slika ne samo po tome što je obdaren razumom i vlastitom voljom nego samim time što u sebi nosi klicu božanskog, a to je život.

Glasoviti ruski filozof i književnik Fjodor Dostojevski u jednom je od svojih djela rekao otprilike ovo: Čovjek je tajna i kad bih cijeli svoj život posvetio izučavanju te tajne, mogao bih na kraju svojega života mirne duše reći: nisam uzalud proživio svoj ovozemaljski vijek.

Objektivna se vrijednost i značenje neke stvarnosti i danosti može upoznati tek nakon upornog, često i poduljeg traženja i istraživanja. Pa kad su za čovjeka i "male stvari" često objekt vremenski dugih proučavanja, koliko bi tek vremena trebalo posvetiti razjašnjenju velike "tajne" početka ljudskog života.

Proučavati ljudski život u njegovim počecima i sve ono što on zahtijeva i očekuje od istražitelja, naporna je i nimalo laka zadaća. Tonći je Matulić krenuo putem tog istrživanja. *Knjiga Pobačaj. Drama savjesti* jedan je od plodova njegovih (dosadašnjih) spoznaja.

Knjigu je najprije potrebno smjestiti u okolnosti i vrijeme u kojima je napisana. Njezin sadržaj uvjetovan je ponajprije situacijom u poslijeratnoj Hrvatskoj: političke rasprave glede (ne)legaliziranja pobačaja. To i sam autor priznaje kada u prvome dijelu knjige (str. 32) ustvrđuje: "Dobro je poznato da je Europa donijela

mnoge zakone koji ne idu u prilog života koji se rađa. Hrvatska je na raskrižju na kojemu mora birati. Što izabrati pitanje je sad, i to ono ključno?" Na to pitanje autor daje svoj odgovor, u zadnjem dijelu knjige: "Ako se u Hrvatskoj, tj. kod političara prihvati činjenica da legalizacija ili liberalizacija pobačaja znači i 'putovnicu' za ulazak u taj Zapad, bolje je ostati bez takve 'putovnice' (str. 223). Očito je, dakle, da se Tonći Matulić (na vlastitu inicijativu ili pak na nagovor drugih), želi umiješati u tu, svima nama, poznatu raspravu u Hrvatskoj. On je vrlo odlučan i u davanju rješenja tog aktualnog problema. U energičnom dahu, a katkada, rekao bih, i polemičkim stilom, on piše ovu knjigu.

Pobačaj je moralno zlo, jasna je poruka knjige, inspirirana na jasnom i nedvosmislenom crkvenom nauku, sadržanom u dokumentima *Donum vitae*, *Evangelium vitae* i *De abortu procurato* koje autor citira. To je stalno naučavanje Crkve, od samih početaka njezina postojanja. Dovoljno je prisjetiti se spisa Didaché (15-17), koji kaže da putem smrti ide svaki onaj koji pobačajem oduzima život nerođenome. Tertulijan (*Aplogeticum* 9,8) izjednačuje ubojstvo rođenoga djeteta s ubojstvom onoga još nerođenog. Nema dakle dvojbe da je pobačaj moralno zlo. Osuda pobačaja izvire ne samo iz crkvenog nauka već se temelji, kako kaže autor u zaključku knjige, "na datostima moderne znanosti" (str. 228). Logičan je zaključak da je svako ozakonjenje pobačaja nemoralan čin: "Zakon o pobačaju", kaže Matulić, "ma kakav bio, uvijek je nemoralan zakon" (str. 148).

Čuvati i štiti život i njegovo dostojanstvo jedno je od vrhovnih pravila formuliranih na temelju poznavanja naravnog moralnog zakona. To je pravilo, na neki način, "ozakonjeno" u (moralnim) zakonima, a ona su, kako kaže jedan od naših uvaženih teologa moralista, "putokazi - signali na raskršću - ograde nad provalijom - poticala za brža putovanja" na putu k Bogu (J. Kuničić, *Smjer u život*, Split 1963, str. 60). Jedno od tih "ograda nad provalijom" jest i zakon protiv pobačaja. Analogno tome, svaki zakon koji favorizira pobačaj, znači: otklanjanje ograde nad provalijom i omogućavanje bržeg pada u nju.

Stoga se temeljno pitanje koje se ima postaviti ne odnosi na dopuštenost ili nedopuštenost pobačaja, nego na kompleksni problem: kada započinje ljudski život? Moglo bi se reći da je to pitanje i *leitmotiv* ove knjige, njezina glavna tema.

Tonći Matulić krenuo je putem dokazivanja da ljudski život počinje od samog trenutka začeća, tj. oplodnje. Stoga je središnji dio svoje knjige posvetio upravo pitanju "je li ljudski embrij - fetus osoba?" (str. 37-106). Ostala poglavlja knjige (Pobačaj i demokracija, Pobačaj i pravo na život, Djelatnici u zdravstvu i pobačaj, Žena i pobačaj, Etičko-moralni vidici pobačaja, Pobačaj i demo-

grafija) valja shvatiti ili kao "put" koji vodi tom (glavnom) poglavlju ili pak kao "logičke zaključke" koji iz njega izlaze.

Potrebno je istaknuti da se Tonći Matulić ne zadovoljava samo faktografskim navođenjem pojmova vezanih za fenomen osobe već i sam nad tim pojmovima razmišlja, te katoličkom logikom (ako se tako može reći) dolazi do zaključka da je čovjek osoba od samog početka. "Ja sam", veli on, "započeo postojati kao ja na početku. Da nije bilo početka ne bi bilo nikoga od nas" (str. 41). Ovu autorovu tvrdnju valja povezati s onom koju je izrekao poznati njemački embriolog Erich Blechschmidt, naime da se čovjek "ne razvija *prema* čovjeku nego *kao* čovjek" (str. 88). Jasan je zaključak da se, stoga, ne može "govoriti o stupnjevitosti ljudskog bića u ontološkom smislu. Sve što se u razvoju čovjeka mijenja jesu strukture, ali ne i njegovo (ontološki određeno) biće. On uvijek ostaje čovjek od početka do kraja" (str. 88).

Tonći se Matulić služi veoma jasnim principom da bi dokazao prisutnost osobne dimenzije čovjeka "od početka". Riječ je o *teološkom principu*, koji je, kao što je dobro poznato, jedan od "quinque viae" sv. Tome za dokaz Božje opstojnosti. Taj je princip, kao jedan od glavnih razloga poštivanja razvoja embriona prisutan i u djelima drugih katoličkih mislilaca, primjerice K. Demmera, čiju misao Matulić ovako interpretira: "Dakle, embrionalni razvoj embrija pokazuje jednu točno određenu svrhovitost u razvoju. Ta svrhovitost u organskom razvoju embrija nije ništa drugo, smatra Demmer, nego izraz razvojne individualnosti koja se očituje u sve većem stupnju diferenciranosti stanica i njihovom rastu" (str. 95).

Teološki princip autor knjige obogaćuje i *principom probabiliteta*, a taj ga potiče na ovaj zaključak: "Ljudska osoba ne trpi kvalitativne pomake. Osobe ili ima ili nema (Demmer), a budući da je nemoguće utvrditi 'trenutak' (Crosby, Finnis) kada ljudsko biće prelazi iz 'ne-osobnog' ili 'pred-osobnog' stanja u osobno stanje, onda nikada nije dopušteno misliti da u određenom trenutku ljudski embrij nije osoba" (str. 97).

Poruku bi knjige trebalo čitati ovako: Dar života jedna je od stvarnosti s kojima se čovjek nikad ne smije "igrati". Život po sebi zaslužuje da mu se pristupa s dužnom pomnjom i poštivanjem, i to od prvog trenutka njegova nastanka. Svako "igranje" sa životom može proizvesti teške posljedice, a nerijetko i dramatičan epilog kod onih koji su se upustili u tu "igru". Jer savjest "kao jeka naravnoga zakona", a samim time i "glas Božji" u nama, stvarnost je koja transcendirira naš razumski, volitivni i emotivni svijet, a čovjek nikad nije siguran na koji će način i preko kojega "svijeta", on u njemu progovoriti. Da bi se očuvalo od "prijekora" tog glasa, od svih mučnina koje on sa sobom donosi, te svakog "pada u

provaliju", potrebno je držati se jasnog stava Katoličke crkve, a taj je da ljudski život počinje u samome trenutku začeća.

Knjigu *Pobačaj. Drama savjesti*, valja shvatiti i kao jedno od nastojanja da "ozračje života" trijumfira nad "ozračjem smrti" koje je, na žalost, prisutno u mentalitetu današnjeg civiliziranoga i emancipiranoga svijeta. U tom "ozračju smrti" najpogođeniji su oni koji se sami ne mogu zaštititi, a to su embrij i fetus. Matulić jasno poručuje da oni imaju pravo na život, i to "kvalitativno". Stoga: "Naša je obveza da ih zaštitimo i osobnim zalaganjem i zakonom" (str. 228).

Kao što sam naslov kaže, knjiga je posvećena (isključivo) jednoj temi, problemu pobačaja. Njezin sadržaj želi informirati čitatelja o dramatičnosti tog problema. I ne samo to. On ga potiče da svoja razmišljanja nastavi i usredotoči i na sve ono što do tog problema dovodi. To je prije svega "(ne)odgovorno roditeljstvo", o kojemu govori enciklika *Humanae vitae*, bračni ali i predbračni moral, pitanje socijalne pravde, te u konačnici i pitanje savjesti.

Knjiga *Pobačaj. Drama savjesti* ima svoju vrijednost, usudio bih se reći veliku, to više što je to prva knjiga na hrvatskom jeziku koja je, u cijelosti, posvećena tom delikatnom problemu.

Ne umanjujući vrijednost knjige, čini mi se da je, ipak, potrebno reći kako neke tvrdnje zaslužuju malo precizniju formulaciju:

Na str. 25. autor tvrdi: "Katolička crkva u Hrvatskoj, vjernici i njezino vodstvo zasigurno imaju najjasniji stav spram pobačaja, tj. da je pobačaj ubojstvo nevinog još nerođenog ljudskog bića." Čini se da bi, umjesto izraza "vjernici", bilo potrebno reći "većina vjernika", jer, na žalost, ima vjernika i u našem narodu koji ili ne znaju ili pak ne prihvaćaju činjenicu da je pobačaj ubojstvo nerođenoga ljudskog bića. Kad bi to znali svi vjernici, ne bi bilo ni potrebno pisati knjige ovakvoga ili slična saražaja. Kad bi tog uvjerenja bili svi hrvatski vjernici, očekivati je da zakon o legalizaciji pobačaja nikada ne bi prošao u Hrvatskoj koja slovi kao "katolička zemlja".

Osim toga, autor knjige često rabi izraze ontologija-ontološki, filozofija-filozofijski. Ipak bi trebalo precizirati, radi neupućenih čitatelja, o kojoj je ontologiji-filozofiji riječ. Očito je da se autor služi (neo)tomističkom ontologijom, koja je, kao takva, favorizirana od Crkvenog učiteljstva (vidi Leon XIII., *Aeterni Patris*), a polazi od biti (esencije) stvari da bi došla do egzistencije.

Da se tom ontologijom ne služe svi, pa ni katolički teolozi, primjerice australski salezijanac i profesor moralne teologije Norman M. Ford, to autor priznaje, jer sam (str. 76-87) pobija njegovo mišljenje s obzirom na ontološku osobnost identičnih blizanaca, o

kojoj je moguće govoriti tek nakon formiranja "primitivne pruge" (14-15 dana nakon začeća). Da pobije Fordovo mišljenje, on citira Johna Finnisa koji za Forda kaže da on biologiji "suprotstavlja svoju filozofsku 'ontologiju'" (str. 81). Da Fordovo mišljenje nije osamljeni glas među katoličkim teolozima, potvrđuje i stav poznatog američkog teologa Richarda McCormicka koji "ostajući na Fordovoj liniji... smatra da ljudski pre-embrij u preimplantacijskom razdoblju nije individuum pa ni osoba" (str. 82). Zaključak je jasan: svi se katolički mislioci ne služe istom ontologijom, a dosljedno tome, ne dolaze do istih rezultata i zaključaka, pa ni u pitanju početka ljudskog života.

I dok zahvaljujemo Tonću Matuliću što je "imao hrabrosti" progovoriti i informirati nas o jednoj "dramatičnoj" i "vrućoj" temi, i to na jasan i odlučan način, ujedno ga potičemo da u svojem, nadamo se, plodnom znanstvenom radu, obradi sve one teme i probleme koji utječu na nekoga da postane subjekt (autor-koautor) objekta kojemu je posvećen naslov njegove knjige.

Marinko Perković

MOLITVA IZ TAMNICE

"Kada počne upoznavati samoga sebe, čovjek otkriva kako negira sama sebe": svoje navike, riječi i djela. Katkad se dogodi da čovjek uspije promijeniti svoj život u potpunosti i krenuti posve suprotnim smjerom od dosadašnjega. U biti: zaprepašten je nad ranama i razdorom u svojoj nutрини. Tako nekako razmišlja Thomas Merton, i to bismo - na određeni način - mogli primijeniti i u slučaju "Molitve iz tamnice", dobro znane pjesme Tina Ujevića. Pokušat ćemo izreći nekoliko dojmova, misli, izričaja i opažanja. Ovo su dakle, osobni doživljaji, kao što je, uostalom, osobna i ova molitva, pa makar bila i iz tamnice vlastitih promašaja i padova.

Čovjek ostaje okovan u samome sebi, zaljubi se u svoju vlastitu sliku, a sve u sebi pretvara u osjećaj samodopadnosti. To je, s jedne strane, očiti bijeg od samoga sebe; s druge strane motrišta, to je i povaratak samome sebi, u svoje unutarnje proturječje, koje svaki čovjek u sebi osjeća kao svoje vlastito poprište izbora i odluka, padova i dizanja...

Na oltar svoga savršenstva, za kojim neprestano čezne, Tin stavlja sve ono što je većini ljudi dragocijeno: novac, imanje, kuću, pa čak i vlastitu obitelj. Poput Baudelairea, on smatra da se dižemo upravo po svojem padu (usp. *Ispovijest*).

Zato je u Tinovoj poeziji s jedne strane svjetlo i smisao, a s druge strane tama i snažna patnja, koja ga povlači još više u